

QUI FOU BERNAT GUINOVART?

400 ANIVERSARI D'ALGEMESI COM A VILA REIAL

En primer lloc voldria agrair a tots vosaltres, al claustre de professors i professores, i a l'equip directiu del centre, el fet que hàgeu tingut la sensibilitat de programar una activitat per commemorar el 4t Centenari de l'atorgament a Algemesí el títol de vila reial, i també que hàgeu dipositat la vostra confiança en mi per parlar-vos-en.

Algú dels presents, i ara m'adrece, sobretot, als qui estúdieu ací, supose que alguna vegada s'haureu preguntat qui és el personatge que dona nom al vostre institut. I, potser, algú de vosaltres sap que, passejant pel parc Salvador Castell, prop dels recreatius 2000, hi ha dos bustos que són obra d'un artista local que li diuen Leonardo Borràs, i un d'ells representa a Bernat Guinovart.

I, encara, si sou observadors, haureu constatat que des de fa unes setmanes hi ha unes banderoles per tota la ciutat que, potser, hauran despertat la vostra curiositat.

Bé. Aquestes tres manifestacions –el nom del vostre institut, un monument i unes banderoles- no són sinó tres maneres diferents de fer memòria; de recordar un fet molt important, com és el naixement del nostre poble com a tal.

I això mateix faré jo ací; faré memòria de com Algemesí s'eregí en una comunitat amb personalitat pròpia i diferenciada, amb una sèrie de prerrogatives que, gràcies als esforços dels nostres avantpassats, amb el transcurs dels anys, amb el pas del segle, ha arribat a ser la ciutat en què hui vivim.

Però per parlar-vos-en haurem de recular en el temps i anar-nos-en 8 segles enrere. Concretament a l'any 1238, any en què el rei Jaume I conquerí els voltants de la ciutat d'Alzira, i entre elles una alqueria musulmana –un xicotet conjunt de cases de camp que en musulmà volia dir “balcó assolellat” i on vivia un nombre reduït de person es que treballaven la terra i criaven ramats- el qual, d'aquesta manera passava a formar part del Regne de València. Un regne nou i cristià. I el seu rei –que, per cert, enguany celebren el huité centenari del seu naixement-, el 1249 l'integrava dins de la jurisdicció de la ciutat estratègicament més important: Alzira, que en musulmà volia dir “la Illa”, ja que estava envoltada per dos braços del riu Xúquer: un que és el que hi ha actualment, i un altre que passava pel que hui dia és l'avinguda dels Sants Patrons.

Des d'aquel moment Algemesí formava part del terme d'Alzira, de la zona que en aquells anys es denominava *la part de València*.

Amb el pas dels anys, concretament entre els segles XIII i XV, moltes alqueries com Algemesí anaren despoblant-se, i els seus habitants anaren concentrant-se en nuclis poblacionals que anaven creixent paulatinament. Algunes

alqueries que estaven properes a Algemesí eren Albotaina, Aurí, Fentina, Gégena, Massasseli, Xara, Cotes, Pardines, les quals, en quedar despoblades, només donaven nom al territori on estaven i eixa és la raó per la qual hui dia moltes d'elles donen nom a partides del nostre terme.

Però, com dic, d'aquesta manera Algemesí, durant l'Edat Mitjana veié augmentar la seua població, fins que en el segle XVI començà a gaudir d'una etapa d'esplendor, deguda, sobretot, al desenvolupament agrari i a la consolidació del comerç de la seda.

És per tant, en un context d'expansió econòmica que els algemesinencs pregueren definitivament consciència que eren, salvant les distàncies, una espècie de ciutadans de segona. És a dir: pertanyien administrativament a Alzira i, en conseqüència, havien de pagar allí els seus impostos. Però eixes càrregues econòmiques revertien ben poc en la millora de la seua qualitat de vida. I, és més, una gran part dels conflictes amb Alzira provenien perquè ella regia les aigües de la Séquia Reial, que acabava en Algemesí, i hi havia molts problemes de rec.

Aquestes fore, *grosso modo*, les raons per les quals, els algemesinencs, el 1554 iniciaren el procés per a separar-se d'Alzira. I és en aquest context que entra en joc **Bernat Guinovart**, perquè ell va ser nomenat síndic, és a dir, el representant d'Algemesí davant el rei, per a sol·licitar la independència d'Algemesí.

El procés conseguí els seus primers fruits 20 anys després, el 1574, quan Algemesí aconseguí la condició d'Universitat, un terme que no l'heu de confondre amb la institució que imparteix estudis superiors, sinó que en l'antic règim designava el que hui dia diríem una "entitat local menor", com és El Perelló respecte de Sueca, per exemple.

Al ser nomenada Universitat, Algemesí obtenia uns privilegis pels quals el rei Felip I, a canvi de pagar 8.000 ducats, li concedí com a terme la tercera part de la distància que separava Algemesí d'alzira; la dotava d'uns càrrecs burocràtics per a la gestió administrativa -el que actualment són funcionaris-; un batlle, que era de designació reial, quatre jurats, un mostassaf, el consell general i particular i un justícia, el qual només podia actuar en causes menors (fins a mutilació de membre), i també se li atorgà la possibilitat de celebrar mercat propi -la qual cosa era molt important, perquè afavoria l'intercanvi comercial i la dinamització econòmica de la comunitat.

D'aquesta manera, els algemesinencs i algemesinenques començaren a gaudir d'una sèrie de mesures i disposicions de tipus jurídic i administratiu que sota el vist-i-plau del rei la lliuraven d'algunes obligacions que tenia davant la vila d'Alzira.

Però allò no era suficient. Insatisfets pels privilegis concedits el 1574, es proposaren erigir-se en vila reial. I això qué suposava? Bàsicament que amb eixe títol, el monarca s'erigia com el senyor d'Algemesí. Així només ell podia exigir impostos i a canvi Algemesí obtenia uns drets.

Cal dir, també, que la vila d'Alzira havia participat activament en favor de la burgesia que s'enfrontà a la noblesa en el conflicte denominat Les Germanies – que tingué lloc a la Corona d'Aragó entre 1519 i 1523- i als algemesinencs, en conseqüència, els calgué fer front a les penes econòmiques que imposà la virreina Germana de Foix. A més a més, per si no tenien prou càrregues fiscals, també havien de participar en el pagament de la rehabilitació de les muralles d'Alzira –alguns troços de les quals encara podem veure hui, sobretot a l'avinguda Luis Sunyer- sense les quals aquella vila perdria el valor defensiu que li donava l'apel·latiu de “la clau del Regne”, per això en el seu escut té una clau.

Si, a açò afegim la necessitat de refer el temple parroquial d'Algemesí, que fou cremat en Les Germanies –la restauració del qual acabà en 1582-, podeu fer-vos una idea de la quantitat de diners que un algemesinenc havia de desemborsar en projectes que, en gran mesura, li eren totalment aliens. Però ja hem assenyalat que durant la segona meitat del segle XVI, ací, a la Ribera del Xúquer, es gaudí d'una fase de creixement econòmic que enriquí a unes minories de llauradors. I els algemesinencs, per tal de salvaguardar els seus interessos econòmics amb solvència, decidiren segregar-se definitivament d'Alzira. I ho aconseguiren el 13 de setembre de 1608, quan el síndic Doménech de Gamieta, davant del rei Felip II, aconseguí per a Algemesí el títol de Vila Reial.

Aquesta és l'efemèride de la qual enguany (2008) celebrem el quart centenari. Però no només. Juntament amb el títol de vila reial, es conseguí que les aigües de la séquia reial foren cogestionades per Algemesí i Alzira. Una bona gestió de l'aigua suposava augmentar la producció agrària que, com hem assenyalat, era la base de l'economia local. També s'aconseguí la jurisdicció total sobre el terme, i el dret a adquirir dos senyorius: el de Cotes i de Pardines, que foren agregats temps després, quedant configurat el nostre terme tal i com el coneixem actualment.

Evidentment, hem de remarcar que aquell procés fou lent i penós. Això, unit a la crisi de l'expulsió dels moriscos, el 1609, a causa de la qual hi hagué un decreixement molt gran de la mà d'obra als camps, ocasionà que Algemesí estiguera pagant durant 150 anys interessos per l'adquisició del títol de vila reial.

Però el meu objectiu no és aborrir-vos. Per això, per acabar, només voldria posar èmfasi en què al llarg d'aquells anys –a meitats del segle XVI- Miquel Curçà redacta la història de l'aparició de la Mare de Déu de la Salut. I no és cap fet gratuït que en ella la Mare de Déu s'apareguera a un llaurador dins la soca d'una morera (penseu que els cucs de seda s'alimenten de fulles de morera, i la seda era, com hem apuntat, la base de l'economia algemesinenca en aquells anys). Igual que tampoc és cap coincidència que foren els jurats d'Alzira els qui volgueren endur-se la Mare de Déu a la seua vila; i que ella manifestara la seua voluntat de ser la Mare de Déu d'Algemesí.

El 1568 es féu un retaule nou a l'església i es trià l'advocació de la Mare de Déu com a Mare de Déu de la Salut. Ací teniu un dels exemples més reveladors com es crea un símbol i una llegenda amb l'objectiu de donar

cohesió i personalitat a un poble en el moment en què més li fa falta: els dels seus inicis. I la prova més clara de la seua efectivitatés que es tracta d'uan tradició que hui dia, 400 anys després d'haver-se inventat, encara està ben viva entre nosaltres. I és que, en certa manera, celebrant els 400 anys del nomenament de vila reial d'Algemesí, no fem cap altra cosa que celebrar-nos a nosaltres mateixos.

Moltes gràcies.

(Conferència pronunciada pel professor Josep Enric Estrela en el nostre institut, juny de 2008)